

Стратегії соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з аутизмом**Столярик Ольга Юріївна¹**

Академії праці, соціальних відносин і туризму, Київ, Україна

E-mail: olgastolarik4@gmail.comORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1105-2861>

Сім'ї, які виховують дітей з розладами спектру аутизму (надалі, в тексті – РСА), зустрічаються з багатьма труднощами у процесі соціальної взаємодії, які впливають на їхню функціональність та погіршують якість життя сім'ї. Джерелом батьківського стресу є фрустрована потреба в соціальній підтримці, захисті та безпеці, обмежений доступ до матеріальних, соціальних ресурсів, що є чинником дезадаптації та соціальної ізоляції. Ці труднощі ставлять нові вимоги до провайдерів соціальних послуг. Мета розвідки – визначити на основі систематичного аналізу наявної наукової літератури особливості та зміст втручань соціальної роботи в сім'ї, які виховують дитину з РСА як вразливої категорії клієнтів. У ході досліджень було використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, узагальнення. У результаті дослідження визначено наукові підходи, якими послуговуються науковці при формуванні інтервенцій соціальної роботи: сімейно-зорієнтований підхід, заснований на врахуванні специфіки взаємостосунків у сімейних підсистемах; екологічний підхід, який визначає, що якість життя сім'ї пов'язана як з її індивідуальними особливостями, так і з екологічними чинниками соціального середовища, які прямо чи опосередковано впливають на її життя; синергетичний підхід, який зосереджує увагу на синергії всіх чинників у процесі формування життєвих траєкторій сім'ї та відкидає універсальну адаптивну стратегію. Розглянуто стратегії соціальної підтримки, серед яких метод сімейно-зорієнтованої практики, практика формування резілієнсу, он-лайн соціальна підтримка. На основі аналізу подвійної моделі соціально-психологічної адаптації ABCX визначено види соціальної підтримки (інструментальну, інформаційну, емоційну), що модерує взаємозв'язок між якістю життя сім'ї, яка виховує дитину з аутизмом, і батьківським стресом.

Ключові слова: соціальна підтримка, аутизм, соціальні інтервенції, сімейно-зорієнтований підхід, синергетичний підхід, екологічний підхід, модель ABCX соціально-психологічної адаптації.

Вступ. Сім'ї, які виховують дітей з розладом спектру аутизму (далі в тексті – РСА), стикаються з багатьма труднощами в процесі соціальної взаємодії, які впливають на функціональність родин та знижують якість їхнього життя. Дослідження, проведені у різних країнах (Dushka, 2017; Pakenham, Samios, Sofronoff, 2005; Xu, 2007), свідчать про високий рівень стресу у сім'ях дітей із РСА порівняно зі звичайними родинами. На думку науковців, джерелом стресу батьків стають незадоволені потреби в соціальній підтримці, захисті та забезпеченні, доступу до матеріальних ресурсів, що є предикатом дезадаптованості та соціальної ексклюзії. Це, у свою чергу, формує нездатність сповна виконувати функції, які на неї покладено, знижує батьківську компетентність та погіршує якість виховання дітей із РСА.

Отже, соціальну підтримку сімей, які виховують дітей із РСА, можна вважати актуальною проблемою соціальної роботи, яка висуває нові вимоги до інститутів, організацій, агентств та провайдерів соціальних послуг. Брак доступу до якісних медичних, освітніх, реабілітаційних, терапевтичних, інформаційних послуг, що виникає через зниження мобільності батьків, впливає на задоволеність життям батьків, загрожує виникненням стресу та депресій, набутої безпорадності батьків, нездатністю користуватись власними ресурсами. У вітчизняних наукових працях проблема розглядалась більше у психологічному, психіатричному дискурсі (Яблуновська, 2019), а не в контексті соціальних інтервенцій.

Мета та завдання дослідження. Мета розвідки – визначити особливості та зміст інтервенцій у соціальній роботі із сім'ями, які виховують дитину із РСА. Ключовими завданнями дослідження є визначення специфіки стратегій соціальної роботи із формування втручань соціальної підтримки. Основними завданнями дослідження є визначення особливостей сім'ї, яка виховує дитину з аутизмом як клієнта соціальної роботи, виокремлення стратегій втручань в організації соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з аутизмом, їхня специфіка та вплив на якість життя сім'ї.

¹ аспірантка Академії праці, соціальних відносин і туризму

Матеріали та методи дослідження. Ця розвідка ґрунтується на системній аналізі наукової літератури на основі пошукових запитів у GoogleScholar. Для пошуку використовувались ключові слова «social support», «inventions of social work», «autism», «ASD».

Під час пошуку було обрано інтервал 2000-2019 рр. Проте у вибірку потрапили й ті праці, що були опубліковані раніше і в яких викладено концептуальні засади, що сформували сучасні уявлення про поняття особливості адаптації сімей, які виховують дітей з аутизмом, до змін умов соціального функціонування (як-от теорія подвійної моделі адаптації ABCX, яка розглядає благополуччя сімей крізь призму взаємодії стресора, внутрішніх та зовнішніх ресурсів сім'ї, інтерпретацію життєвого сценарію, контекстуального тла функціонування сім'ї, копінг-стратегій долаття труднощів та адаптації до змін).

Для аналізу відібрано ті повнотекстові статті, до яких наявний доступ через наукометричні бази даних і які розкривають наукові підходи, на основі яких ґрунтується соціальна робота та механізми інтервенцій соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з аутизмом. Загалом до вибірки аналізу потрапило 18 наукових праць.

Параметрами аналізу виступали: особливості стратегій соціальної роботи із сім'єю, специфіка сімейно-зорієнтованого підходу та сімейно-зорієнтованої практики; застосування екологічного підходу при плануванні втручань соціальної підтримки; взаємозв'язки між соціальною підтримкою та якістю життя сімей. Під час аналізу використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення.

Результати дослідження. У науковій літературі пропонується низка стратегій та моделей соціальних інтервенцій, покликаних забезпечити соціальну підтримку сімей, в яких виховується дитина із РСА. У цілому така соціальна підтримка, за даними досліджень (Lu et al., 2018), виступає посередником та модератором взаємовідносин між батьківським стресом та якістю життя сім'ї дітей із РСА.

Насамперед слід згадати про застосування у сучасній соціальній роботі із сім'ями, які виховують дитину із проблемами розвитку, зокрема із РСА, *сімейно-зорієнтованого підходу*, який виокремлює у загальній родинній системі підсистеми: «дитина-батьки», «батьки-батьки», «дитина-батьки-середовище» та включає в себе низку теоретичних концепцій, зокрема емоційні та психологічні рамки у стосунках з дитиною, прийняття діагнозу та методи соціальної адаптації (Davis, Gavidia-Payne, 2009).

Привертає увагу позиція тих науковців (Meadan, Halle, Ebata, 2010), які доводять необхідність соціальних інтервенцій у таких сферах відносин: а) подружня підсистема (чоловік – дружина); б) батьківська підсистема (батьки – дитина із РСА); в) родинна підсистема (батьки – дитина із РСА – родичі). Важливий акцент вони також роблять на стратегіях виживання, які використовують сім'ї, офіційних і неофіційних джерел підтримки якості їхнього життя.

В інших дослідженнях (Fingerhut et al., 2013) наголошено на доцільності використання *методу сімейно-зорієнтованої практики (FCP)*. З огляду на те, що дитина із РСА набуває перший досвід соціальної взаємодії в родині, а специфіка діагнозу впливає як на соціальні відносини «дитина-батьки», «батьки-батьки», так і на відносини «дитина-батьки-суспільство», тому варто підходити до роботи, зорієнтованої не на дитину, а на родину, як джерело формування соціальних умінь і навиків та посередника взаємодії із зовнішнім середовищем. Сім'ї є важливими членами мультидисциплінарної команди фахівців, адже батьки, як ніхто інший, знають особливості дитини. Інтервенція спрямована на сімейно-зорієнтовану практику, повинна бути гнучкою і базуватись на характеристиках родини і її потребах та підтримувати якість життя сімей, які виховують дітей з аутизмом.

Про необхідність соціальних втручань, вказують і Е. Холстед, Д. Гріффіт, Р. Гастінгс (Halstead, Griffith, Hastings, 2018), вважаючи що можуть покращити благо всіх членів родини. Слушним видається дослідження інтервенцій, базованих на сімейному підході, в якому поряд із вивченням якості життя сім'ї та рівня стресу, пропонується вивчати проблему батьківської компетентності (Dunn et al., 2012). Дослідники визначають безпосередній вплив батьківської компетентності на функціональність родини та внутрішньо-сімейні стосунки. Науковці ведуть мову про те, що сім'ї володіють ресурсами для управління власним життям, однак не вміють їх правильно використовувати.

Інші ж дослідники (Derguy, Roux, Portex, M'bailara, 2018) вказують на доцільність *використання екологічного підходу* при розробці інтервенцій та практик роботи із сім'єю, що виховує дитину із РСА. Якість життя родини пов'язана як з її індивідуальними особливостями, так і з чинниками довколишнього середовища, що безпосередньо чи опосередковано впливають на життєдіяльність родини. Отже, екологічні предикати якості життя варто враховувати в програмах підтримки родин.

Про важливість неофіційних джерел підтримки зазначали й інші дослідники (Hillman, 2007). Визначено, що значну соціальну підтримку як емоційну, так і інструментальну, надають різні члени родини, зокрема дідусі і бабусі.

Чимало зарубіжних дослідників відводять вагому роль у соціальній адаптації сімей неофіційній підтримці за допомогою соціальних мереж, інтернет-платформ, месенджерів (Boshoff et al., 2016). Так, у Малайзії досліджували роль спілкування батьків з аутизмом в групі, створеній у месенджері WhatsApp, чаті на он-лайн платформі SPARISK, і виділили такі теми підтримки, які пропонували батьки одне одному: спосіб життя дітей із РСА (фізіологічні потреби: харчування, проблеми зі сном, сенсорна чутливість, навик самообслуговування), позитивний досвід виховання (боротьба з проблемною поведінкою, самостимуляцією, агресією), емоційна підтримка (профілактика стресу, емоційного вигорання, депресії), інформаційна підтримка (інститути, установи, організації, заклади, які дотичні до РСА та можуть надавати специфічні послуги) (Bakar, 2019). Інші ж дослідження вказують на доцільність інформаційної та емоційної підтримки, яка надається в тематичних групах для батьків з РСА у групах мережі Facebook (Roffeei, Abdullah, Basar, 2015).

Окрім сімейно-зорієнтованих підходів увагу слід звернути й на інші можливі стратегії роботи. Так, науковці (Bekhet, Johnson, Zauszniewski, 2012) зазначають, що *формування резілієнсу* (з англ. «стійкість») у батьків дітей із РСА є умовою забезпечення якості сімейного життя та ресурсу соціальної адаптованості родини.

Низка досліджень (Bristol, 1984; McCubbin, Patterson, 1983; Pakenham, Samios, Sofronoff, 2005; Xu, 2007) свідчить про ефективність використання у соціальній підтримці сімей, де є дитина із РСА, *подвійної моделі (ABCX) соціально-психологічної адаптації батьків*. Ця модель визначає, що результат адаптації (фактор X) залежить від взаємозв'язку між кількома факторами: стресорами, зокрема характеристики дитини, діагноз, індивідуальні особливості родини, її соціально-економічний статус (фактор A), офіційною та неофіційною соціальною підтримкою, ресурсами родини (фактор B), сприйманням та індивідуальною інтерпретацією життєвої ситуації крізь призму діагнозу дитини (фактор C) і стратегіями адаптації, які комбінують у собі соціальну підтримку, і вироблені навички та стратегії виживання як на індивідуальному, так і на сімейному і суспільному рівнях (фактор BC).

Слугує на увагу *синергетичний підхід* до розуміння проблем сімей, у яких є дитина із РСА, та роботи з такими сім'ями. На думку науковців (Pozo, Sarriá, Briosó, 2014), важлива синергія всіх факторів у процесі формування життєвих траєкторій сімей, які виховують дитину з аутизмом та їхній взаємовплив одне на одного. Наразі визначається, що якість життя сімей, їхнє благополуччя залежать від результату адаптованості (Рис. 1)

На синергетичності наполягає й дослідниця А. Душка (Dushka, 2017), яка зазначає, що зовнішні обставини – народження дитини з ментальними або фізичними захворюваннями, недосконала система соціальної допомоги та захисту, брак фахових соціальних послуг, хоч і є деструктивними чинниками для родини, проте не лише вони є детермінантами кризи, у яку потрапляють батьки. Безпорадність, набутий госпіталізм батьків та низька якість життя формує нездатність використовувати власні ресурси, вибудовувати продуктивну комунікацію як у середині родини, так і за її межами, планувати своє життя, гнучко реагувати на соціальні зміни.

Авторка обґрунтовує синергетичну модель роботи із родинами, які виховують дітей з порушенням розвитку. На її думку, слід відмовитися від універсальної адаптивної стратегії, придатної для будь-якої особистості та родини. Натомість потрібний широкий спектр потенційно-адаптивних стратегій, здатних забезпечити батькам максимальний мобілізаційний ефект. Дослідниця переконана, що вивчення складної системи треба здійснювати на двох рівнях – мікрорівні (структура стосунків всередині родини) і макрорівні (взаємозв'язок родини із соціальним оточенням). Такий підхід видається співзвучним результатам зарубіжних досліджень (Bristol, 1984; Pozo, Sarriá, Briosó, 2014) і вітчизняним напрацюванням у галузі соціальної роботи (Яблуновська, 2019).

Обговорення результатів. Аналіз наявної наукової літератури з досліджуваної проблеми свідчить про те, що немає єдиної універсальної стратегії втручання соціальної роботи із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом. Науковці пропонують використовувати поєднання кількох підходів та методів, враховуючи контекстуальне тло, в якому функціонує сім'я, рівень її адаптованості, ресурсний потенціал та копінг-стратегії, якими вона послуговується при вирішенні життєвих труднощів. Дослідники виділяють такі наукові підходи, як екологічний, сімейно-зорієнтований, сімейний, синергетичний та модель подвійної адаптації ABCX МакКубена.

Рис. 1. Адаптованість сімей які виховують дитину із РСА за моделлю ABCX

Джерело: складено авторкою на основі дослідження Р. Pozo, Е. Sarriá, А. Brioso (2014)

Аналіз специфіки та особливостей інтервенцій соціальної підтримки свідчить про те, що популярністю користуються сімейно-зорієнтована практика (налагодження внутрішніх зв'язків у підсистемах «чоловік-дружина», «батьки-дитина з аутизмом», «батьки-дитина з аутизмом-близьке соціальне середовище»), практика, в основі якої лежить формування резилієнсу сімей (орієнтація на сильні сторони сім'ї, пошук зовнішнього та внутрішнього ресурсу, насаження сім'ї та кожного окремого її члена), он-лайн соціальна підтримка (організація соціальної роботи в контексті цифровізації та діджиталізації за допомогою соціальних мереж, створення он-лайн груп підтримки/взаємопідтримки), синергетична модель допомоги (соціальна підтримка сім'ї на макро і мікрорівнях: налагодження зовнішніх та внутрішніх зв'язків сім'ї).

Висновки. Проблема якості життя сімей, які виховують дітей із РСА – є актуальним викликом для соціальної роботи. Для її розв'язання потрібне формування нових підходів до сімей, які виховують дитину із РСА як клієнта соціальної роботи.

Проаналізовані закордонні і вітчизняні дослідження пропонують розробку сучасних втручань у сімейні процеси для покращення якості їхнього життя, розробки системи копінг-стратегій, що надаватимуть інформаційну, інструментальну, емоційну, соціальну підтримку мікросередовищу родини, формуватимуть стійкість родин та продуктивність. Такі втручання можуть будуватись як на сімейно-зорієнтованому, екологічному підходах, підході резилієнс, подвійній моделі соціально-психологічної адаптації батьків, так і на синергетичному підході. Насправді всі ці втручання є комплексними і моделями організації соціальної підтримки сімей, які виховують дітей із РСА, і передбачають взаємопов'язані напрями роботи із сім'ями.

Література

- Яблунівська Л. Понятійний апарат аналізу формування системи соціальної роботи з дітьми-аутистами. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2019. № 2 (45). С. 247-252.
- Bakar A. R. Understanding support for parents of autistic children through a Whatsapp group. *Asia Proceedings of Social Sciences*. 2019. Vol. 4(2). P. 117-120.
- Bekhet A. K., Johnson N. L., Zauszniewski J. A. Resilience in Family Members of Persons with Autism Spectrum Disorder: A Review of the Literature // *Issues in Mental Health Nursing*. 2012. Vol. 33(10). P. 650-656.
- Boshoff K., Gibbs D., Phillips R. L., Wiles L., Porter L. Parents' voices: 'why and how we advocate'. A meta-synthesis of parents' experiences of advocating for their child with autism spectrum disorder // *Child: care, health and development*. 2016. Vol. 42(6). P. 784-797.
- Bristol M. M. Family Resources and Successful Adaptation to Autistic Children. *The Effects of Autism on the Family. Current Issues in Autism*. Schopler E., Mesibov G.B., eds. Boston, MA: Springer, 1984. P. 289-310.
- Davis K., & Gavidia-Payne S. The impact of child, family, and professional support characteristics on the quality of life in families of young children with disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*. 2009. Vol. 34:2. P. 153-162.
- Derguy C., Roux S., Portex M., M'bailara K. An ecological exploration of individual, family, and environmental contributions to parental quality of life in autism. *Psychiatry Research*. 2018. Vol. 268. P. 87-93.
- Dunn W. et al. Impact of a Contextual Intervention on Child Participation and Parent Competence Among Children With Autism Spectrum Disorders: A Pretest–Posttest Repeated-Measures Design. *Am J Occup Ther*. 2012. Vol. 66(5). P. 520-528.
- Dushka A. Synergetic Model of Self-Organization of Family With Children With Disabilities. *Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools*. 2017. Vol. 20 (2). P. 8-19.
- Fingerhut P. E. et al. Family-Centered Principles Implemented in Home-Based, Clinic-Based, and School-Based Pediatric Settings. *Am J Occup Ther*. 2013. Vol. 67(2). P. 228-235.
- Halstead E. J., Griffith G. M., Hastings R. P. Social support, coping, and positive perceptions as potential protective factors for the well-being of mothers of children with intellectual and developmental disabilities// *J Autism Dev Disord*. 2018. Vol. 48 (4). P. 1108-1121.
- Hillman J. Grandparents of children with autism: A review with recommendations for education, practice, and policy. *Educational Gerontology*. 2007. Vol. 33. P. 513–527.
- Lu M. H. et al. Social support as mediator and moderator of the relationship between parenting stress and life satisfaction among the Chinese parents of children with ASD. *Journal of autism and developmental disorders*. 2018. Vol. 48(4), P. 1181-1188.
- McCubbin H. I., Patterson J. M. The family stress process: The double ABCX model of adjustment and adaptation. *Marriage and Family Review*. 1983. Vol. 6. P. 7-37.
- Meadan H., Halle J. W., Ebata A. T. Families with Children Who Have Autism Spectrum Disorders: Stress and Support. *Exceptional Children*. 2010. Vol. 77(1). P. 7-36.
- Pakenham K. I., Samios C., Sofronoff K. Adjustment in mothers of children with Asperger syndrome: An application of the double ABCX model of family adjustment. *Autism*. 2005. Vol. 9(2). P. 191-212.
- Pozo P., Sarria E., Brioso A. Family quality of life and psychological well-being in parents of children with autism spectrum disorders: A double ABCX model. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2014. Vol. 58. P. 442-458.
- Roffeei S. H. M., Abdullah N., Basar S. K. R. Seeking social support on Facebook for children with Autism Spectrum Disorders (ASDs). *International journal of medical informatics*. 2015. Vol. 84(5). P. 375-385.
- Xu Y. Empowering culturally diverse families of young children with disabilities: The double ABCX model. *Early Childhood Education Journal*. 2007. Vol. 34(6). P. 431-437.

Social support strategies targeted at the families raising children with autism**Stoliaryk Olha²***Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Kyiv, Ukraine*

Families raising children with autism spectrum disorders (ASD) face many difficulties in the process of social interaction that affect their functionality and impair family quality of life. The source of parental stress is

---

² Ph. D.-student at the Academy of Labour, Social Relations and Tourism

the frustrated need for social support, protection and security, limited access to material, social resources, which is a factor of social exclusion. The purpose of study is to determine, on the basis of a systematic analysis of the available scientific literature, the features and content of social work interventions with the families raising a child with ASD. In the course of the research, general scientific methods of analysis and synthesis, generalisation were used. The scholars proposed several social intervention strategies designed to provide social support for families raising a child with ASD: a family-centred approach which involves exploring the family's social microenvironment as interconnected relationships within individual structural subsystems; an environmental approach which determines that the quality of life of a family is related both to its individual characteristics and to environmental factors that directly or indirectly affect its life; a synergistic approach which focuses on the synergies of all factors in the process of shaping family life trajectories and rejects a universal adaptive strategy. Social support strategies are considered, including family-oriented practice, resilience formation practices, and online social support.

Based on the analysis of the double model of social and psychological adaptation (the ABCX model), the types of social support that serves as a moderator of the relationship between the quality of life of a family raising a child with autism and parental stress have been identified. The analysis of scientific sources indicates that social work has not yet developed a universal integrated mechanism of social support, so several of its types usually serve practices.

Keywords: social support, autism, social interventions, family-oriented approach, synergistic approach, environmental approach, ABCX model of social and psychological adaptation.

References

- Bakar, R.A. (2019). Understanding support for parents of autistic children through a whatsapp group. *Asia Proceedings of Social Sciences*, 4(2), 117-120.
- Bekhet, A.K., Johnson, N.L., & Zauszniewski, J.A. (2012). Resilience in family members of persons with autism spectrum disorder: A review of the literature. *Issues in mental health nursing*, 33(10), 650-656.
- Boshoff, K., Gibbs, D., Phillips, R.L., Wiles, L., & Porter, L. (2016). Parents' voices: 'why and how we advocate'. A meta-synthesis of parents' experiences of advocating for their child with autism spectrum disorder. *Child: care, health and development*, 42(6), 784-797.
- Bristol, M.M. (1984). Family resources and successful adaptation to autistic children. In *The effects of autism on the family* (pp. 289-310). Springer, Boston, MA.
- Davis, K., & Gavidia-Payne, S. (2009). The impact of child, family, and professional support characteristics on the quality of life in families of young children with disabilities. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 34(2), 153-162.
- Derguy, C., Roux, S., Portex, M., & M'bailara, K. (2018). An ecological exploration of individual, family, and environmental contributions to parental quality of life in autism. *Psychiatry research*, 268, 87-93.
- Dunn, W., Cox, J., Foster, L., Mische-Lawson, L., & Tanquary, J. (2012). Impact of a contextual intervention on child participation and parent competence among children with autism spectrum disorders: A pretest–posttest repeated-measures design. *American Journal of Occupational Therapy*, 66(5), 520-528.
- Dushka, A.L. (2017). Synergetic model of self-organization of family with children with disabilities. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 20(2), 8-19.
- Fingerhut, P.E., Piro, J., Sutton, A., Campbell, R., Lewis, C., Lawji, D., & Martinez, N. (2013). Family-centered principles implemented in home-based, clinic-based, and school-based pediatric settings. *American Journal of Occupational Therapy*, 67(2), 228-235.
- Halstead, E.J., Griffith, G.M., & Hastings, R.P. (2018). Social support, coping, and positive perceptions as potential protective factors for the well-being of mothers of children with intellectual and developmental disabilities. *International Journal of Developmental Disabilities*, 64(4-5), 288-296.
- Hillman, J. (2007). Grandparents of children with autism: A review with recommendations for education, practice, and policy. *Educational Gerontology*, 33(6), 513-527.
- Lu, M.H., Wang, G.H., Lei, H., Shi, M.L., Zhu, R., & Jiang, F. (2018). Social support as mediator and moderator of the relationship between parenting stress and life satisfaction among the Chinese parents of children with ASD. *Journal of autism and developmental disorders*, 48(4), 1181-1188.
- McCubbin, H.I., & Patterson, J.M. (1983). The family stress process: The double ABCX model of adjustment and adaptation. *Marriage & family review*, 6(1-2), 7-37.

Meadan, H., Halle, J.W., & Ebata, A.T. (2010). Families with children who have autism spectrum disorders: Stress and support. *Exceptional children*, 77(1), 7-36.

Pakenham, K.I., Samios, C., & Sofronoff, K. (2005). Adjustment in mothers of children with Asperger syndrome: An application of the double ABCX model of family adjustment. *Autism*, 9(2), 191-212.

Pozo, P., Sarriá, E., & Brioso, A. (2014). Family quality of life and psychological well-being in parents of children with autism spectrum disorders: a double ABCX model. *Journal of Intellectual Disability Research*, 58(5), 442-458.

Roffeei, S.H.M., Abdullah, N., & Basar, S.K.R. (2015). Seeking social support on Facebook for children with Autism Spectrum Disorders (ASDs). *International journal of medical informatics*, 84(5), 375-385.

Yablunovska, L.S. (2019). Conceptual apparatus of the analysis of the formation of the system of social work with autistic children. *Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: "Pedagogy. Social work*, 2 (45), 247-252. [In Ukrainian].

Xu, Y. (2007). Empowering culturally diverse families of young children with disabilities: The double ABCX model. *Early Childhood Education Journal*, 34(6), 431-437.

Accepted: May 20, 2020

